

дамы, кватэры, камуналкі, хрушчоўкі. Аднак мінуў час, і слова *хата* перабралася за беларусамі ў горад. Гэтак сёння — нават калі гавораць па-расейску — называюць любое сваё жытло.

У *хаце* родзяцца і гадуюцца дзеці, у *хаце* кахаюцца, живуць і паміраюць. У *хаце* прымаюць гасцей — і частуюць іх, чым хата багатая. З *хаты* чалавек сыходзіць у сьвет — каб зноў і зноў вяртацца. *Дахаты*.

Хатынь

Сяргей Дубавец

Хатынь — назва беларускай вёскі, якая сымбалізуе тыя 136 нашых вёсак, што ў мінулую вайну былі спаленыя разам зь людзьмі і больш не адраджаліся. За савецкім часам *Хатынь* стала самым яркім і вядомым знакам Беларусі ў сьвеце. Яе называлі ў адным шэрагу з чэскай Лідзіцэ, літоўскім Пірчупісам, францускім Арадурам. Але нідзе ў іншых краінах фашысты не спалілі столькі вёсак, колькі ў Беларусі.

Чаму менавіта *Хатынь* абралі спачатку фашысты, а пасля — савецкая прапаганда?

Па-першае, перад тым, як вёску спаліў украінскі карны батальён, недалёка адсюль партызаны забілі нейкага фашыстоўскага чына. І спаленьне *Хатыні* было адказам на акцыю савецкіх партызанаў. Цяпер мы ведаем, што такі правакацыйны характар насіў увесь партызанскі рух, кіраваны з Крамля.

Па-другое, справа ў сугучнасьці, у гульні словаў: *Хатынь* — Катэнь. Катэнь — месца на Смаленшчыне, дзе напярэдадні вайны чэкісты расстрэльвалі палонных афіцэраў польскага войска. Сугучнасьць дазваляла савецкай прапагандзе затуліць факт сталінскага генацыду фактам генацыду фашыстоўскага.

У часе перастройкі *Хатынь* паступова перабралася ў шэраг новых сымбальў беларускай трагедыі XX стагодзьдзя і заняла сваё месца паміж Курапатамі й Чарнобылем. Што да паспалітага народу, дык ён застаўся да гэтых сымбальў абываковым.

Памятаю, у Менску дваццацігадовае даўніны, такую сцэну. Жанчына, магчыма, прыезджая, разам зь дзіцем доўга разглядала значкі ў кіёску „Саюздруку“. Нарэшце яна сказала: „Мне, пожалуйста, два значка — колокольчик и машинку“. „Які калакольчык?“ — пытаецца кіяскёрка. „Да вон тот, где *Хатынь* напісана“.

Хлеб

Рыгор Барадулін

„*Хлеб* наш надзённы дай нам сягоння!“ — моліць людства ўсявышняга ўжо якое тысячагодзьдзе.

Хлеб — аснова жыцця. *Хлеб* надзённы і хлеб духоўны. На ім трымаецца людства. *Хлеб* зь зерня — кроплі Вечнасьці, а зерне сьведчыць пра неўміручасць жыцця.

Подавы *хлеб*, каравай вясельны — паўтараюць аблічча сонца.

„У поце аблічча свайго“ сказаў Госпад чалавеку зарабляць *хлеб*.

Хлебам вымяраецца праца, *хлебам* вымяраецца багацьце, *хлебам* вымяраецца вартасьць *хлебароба*.

На дзяжу садзяць маладую, каб плоднаю была. Праз кажух вітаюць гасця, каб быў багатым і касматым, як густая рунь.

Не пералічыць усіх ідыёмаў, выразаў у мове, звязаных з *хлебам*.

„Зарабіць на хлеб“, „мець на хлеб“, „жыць на ласкавым хлебе“...

Падхлебніца — значыць падлашчыца. *Падхлебнік* — па-сучаснаму — падхалім. *Хлебнік* — карміцель.

Перш чым адкроіць лусту, бохан цалуюць і ксыцяць нажом.

„Хлеб-соль“ — жадаюць, заходзячы ў хату.

„Хлеб на зямлі гаспадар“, а людзі — „соль зямлі“, — як сказана ў Сьвятым Пісьме.

Хмара

Рыгор Барадулін

Хмара, хмурынка, хмарка. Нябёсы і *хмурацца*, і *хмарацца*. На *хмары*, як на агонь і вадзі, можна глядзець бясконца. *Хмары* ніколі не надакучаць, *хмары* ніколі не падобныя, яны зьменлівыя, яны рознааблічныя.

Глядзець на *хмары* — значыць чытаць думкі вышыні, бо нябёсы думаюць *хмарами*. *Хмары* — думкі бяз словаў. Думкі бываюць сьветлыя і ценяпадныя, вясёлыя і цяжкія, адпаведна такія ж і *хмары*. У Эклезіяста „таму ня жаць, хто сочыць за *хмарами*“.

У чалавека, як і ў нябёсаў, бывае *хмарны* настрой, *хмарны* стан душы. Казачны кілім-самалёт — гэта добрая *хмара*, якая ўздымае і акрыляе мару, робіць яе блізкай недасяжным абсягам прадоннае вышыні. *Хмары* кунежаць сонца. Дождж сьмяецца праз *хмары*. *Хмары* вяшчаюць, *хмары* прарочаць, *хмары* караюць. Чарнобыльская *хмара* заслانیла нашу радасьць. *Хмары*, як людзі, і людзі, як *хмары*, — думаюць, маючы сподзеў на лепшае. Ахінуты *хмараю*, Усявышні зьяўляўся перад Богаабранцам.

Хуліган

Сяргей Дубавец

Слова *хуліган* першымі згадкамі назаўсёды звязанае з дзяцінствам. „Ат, *хуліган!*“ — ухвальна ківалі галавою дзядзькі, калі паўгадовы хлопчык пачынаў поўзаць, адразу парушаючы задуманы дарослымі маршрут. „Сярожа, не *хулігань!*“ — казалі бабуля на чарговае свавольства ўнука. Пасьля, калі да дзіцячай кампаніі наведваліся *хуліганы* з суседняга двара, слова патроху набывала тое нядобрае гучаньне, зь якім увайшло ў крымінальны кодэкс. Там яго падзялілі на дробнае *хуліганства*, простае *хуліганства* і злосьнае *хуліганства* — з асобым, так бы мовіць, цынیزмам. Сэнс слова расшыфроваўся тут як грубае парушэньне грамадзкага парадку.

Сёньня названыя артыкулы часьцяком інкрымінауюцца за справы палітычныя — за насыценныя антылукашэнкаўскія графіці, дэмантаж помніка савору акупанту або і проста за пікеты й дэманстрацыі. Такая практыка жыва нагадвае сталіншчыну 30-х гадоў.

Паэт Антон Бялевіч ува ўспамінах распавядае пра рэдактара пухавіцкай раёнкі Панкратава, які ў раённым клюбе пачаў разам з усімі танцаваць. Далей цытата:

„І раптам, як бура, у клуб уварваўся першы сакратар райкому партыі таварыш Хіжынкаў: